

SCHAALVERGROTING IN HET VERMOGENSRECHT

Ter introductie

Nieuwenhuis schreef in zijn bijdrage "Privaatrecht in de jaren zeventig: de jaren van het voorspel" (NJB 1980, p. 477 e.v.) dat het beeld van het verbintenissenrecht gekanteld was. In het aansprakelijkheidsrecht kwam de bescherming van de benadeelde naar voren; in het overeenkomstenrecht werd de consument verheven tot de held van de nieuwe tijd.

Deze ontwikkeling heeft zich in de jaren tachtig uitgebreid en verdiept. In het aansprakelijkheidsrecht is dit aanvankelijk tamelijk geruisloos gegaan. De meeste aandacht trok het overeenkomstenrecht. Daarin werd flink aan de weg getimmerd met arresten als Haviltex (1981) over de uitleg van rechtshandelingen en Plas-Valburg (1982) over afgebroken onderhandelingen. De arresten hebben, mede in confrontatie met het nieuwe BW, waarin op dat moment onder meer gewerkt werd aan een regeling van de algemene voorwaarden, een geweldige uitstraling gehad. Vrijwel geen leerstuk is onberoerd gebleven, van de a van aanbod en aanvaarding tot de w van wilsgebreken. De min of meer algemene norm in het overeenkomstenrecht is sedertdien "hetgeen partijen over en weer uit elkaars gedragingen en verklaringen hebben mogen begrijpen", waarbij onderscheiden moet worden naar "de onderlinge verhouding van partijen, hun maatschappelijk positie en hun al of niet deskundigheid". Het consumentenperspectief waarover Nieuwenhuis schreef, is op deze wijze verbreed tot een meer algemene subjectivering en differentiatie. Gemeenschappelijke basis is de plicht zich mede de belangen van anderen aan te trekken, bijvoorbeeld door tijdig te waarschuwen, mededelingen te doen of zich van de juiste stand van zaken te vergewissen alvorens tot handelen over te gaan.

Groeiende aantallen

Inmiddels is de geschetste ontwikkeling in het overeenkomstenrecht grotendeels geconsolideerd. In het aansprakelijkheidsrecht ligt dit anders. Daarom verbaast het niet dat momenteel het aansprakelijkheidsrecht het overeenkomstenrecht publitair van het eerste plan heeft verdrongen: de toenemende bescherming van de benadeelde stuit meer en meer op twijfels omtrent de betaalbaarheid c.q. de verzekeraarbaarheid van de schadelast. Aan deze twijfels wordt in belangrijke mate bijgedragen door het onderwerp van deze artikelenserie: de schaalvergroting. Steeds vaker is sprake van grote aantallen, zowel wat betreft de betrokkenen als wat betreft de omvang van de schade. Het getalsaspect zet de in het recht gebruikelijke, op individualiteit gerichte benadering onder druk. Spectaculaire voorbeelden vormen de 50% en 100% norm bij eigen schuld in het verkeer van fietsers en voetgangers, het tijdstip 1 januari 1975 in gevallen van aansprakelijkheid jegens de overheid voor historische bodemverontreinigingen, en de uitleg van art. 6:99 BW in de zaak van de Des-dochters.

In het overeenkomstenrecht is het verschijnsel van de schaalvergroting minder manifest, maar zeker niet onbekend. Ik denk met name aan massa-contracten en aan allerlei vormen van samenhangende rechtsverhoudingen, waarvan de afwikkeling gemakkelijk botst op de traditionele maatvoering van het verbintenisrecht: de gerichtheid op twee-relaties en de dichotomie van wanprestatie en onrechtmatige daad. In het goederenrecht is de schaalvergroting vooral problematisch in het zekerhedenrecht, waarin iedere crediteur vecht voor *zijn* verhaalsmogelijkheid. Dient hij zich hierbij mede te laten leiden door de gerechtvaardigde belangen van de andere crediteuren en, zo ja, in hoeverre? Een goederenrechtelijke benadering leidt tot andere antwoorden dan wanneer ook - meer dan tot nu toe - een plaats wordt ingeruimd voor verbintenisrechtelijke elementen. Hoe staat het met de scheidslijnen tussen beide rechtsgebieden op dit punt?

Opzet van de serie

In de nu volgende serie van negen artikelen, te verschijnen telkens iedere laatste aflevering van de maand met uitzondering van juli, wordt geprobeerd het verschijnsel van de schaalvergroting in het vermogensrecht in kaart te brengen en te analyseren. De eerste vier bijdragen van achtereenvolgens Hartlief, Tjittes, Frenk en Bauw hebben betrekking op het aansprakelijkheidsrecht, mevrouw Rank-Berenschot neemt het goederenrecht voor haar rekening en Van Schaick en Linssen het overeenkomstenrecht. De bijdrage van Valk is meer overkoepelend in die zin dat hij de traditionele maatvoering in het vermogensrecht, die een hindernis vormt bij het inspelen op de schaalvergroting, onder de loep neemt. In een slotbijdrage zal ik op basis van het materiaal dat is bijeengebracht, proberen af te tasten waar de grenzen van het verschijnsel liggen en wat zijn reikwijdte en impact is.

De andere auteurs zijn allen net of nog net niet gepromoveerden, die al veel van zich hebben laten horen en waarvan te verwachten is dat zij dat in de toekomst zullen blijven doen. Ik ben hen zeer erkentelijk voor de enthousiaste wijze waarop zij op de uitnodiging hebben gereageerd.

De lijst van artikelen ziet er als volgt uit:

- mr. T. Hartlief Het aansprakelijkheidsrecht en de macht van het
getal
- mr. N. Frenk Toerekening naar kansbepaling
- mr. R.P.J.l. Tjittes Centralisering van aansprakelijkheden
- mr. E. Bauw Schadeafwikkeling
- mr. E.B. Rank-Berenschot Een nieuwe maatvoering in het goederenrecht?
- mr. A.C. van Schaick Massaliteit van contracten
- mr. J.G.A. Linssen Samenhangende rechtsverhoudingen in het contractenrecht
- mr. W.L. Valk De eenheid van ons verbintenissenrecht
- Prof. mr. J.B.M. Vranken Slotbeschouwingen